

Maria Huhmarniemi & Timo Jokela

Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena

Ympäristötaiteessa ei ole kyse vain taideteoksen sijoittamisesta ulos luontoon, vaan itsenäisestä taidemuodosta. Ympäristötaide on paikkakokemuksen syventämistä.

Kuvanveistotaide laajenee tila- ja ympäristötaiteeksi

Vaikka ympäristötaide on jo vakiintunut taidemuoto, on sen synty ymmärrettävissä kuvanveistotaiteen jatkeena. Kuvanveistotaiteessa teos on perinteisesti hahmotettu itsenäiseksi kokonaisuudeksi, joka on parhaimmillaan neutraalissa tilassa, kuten valkoisessa galleriassa tai kaupungin aukiolla. Teoksen aihe, se mitä tai ketä teos esitti, oli aluksi keskeinen tekijä. Myöhemmin, modernismin aikakaudella eli 1900-luvulla, abstraktit eli ei-esittävät teokset ymmärrettiin ilmaisevan yleismaailmallista ja universaalista muotoa teoksen aiheena. Teosten ympäristö-, paikka- tai tilannesuhteilla ei juurikaan ollut merkitystä. Modernismin aikakaudella taide käsitettiin lähes riippumattomaksi myös muista yhteiskunnallisista tekijöistä. Hyvä taide oli taidetta taidemaailmaa varten, eikä

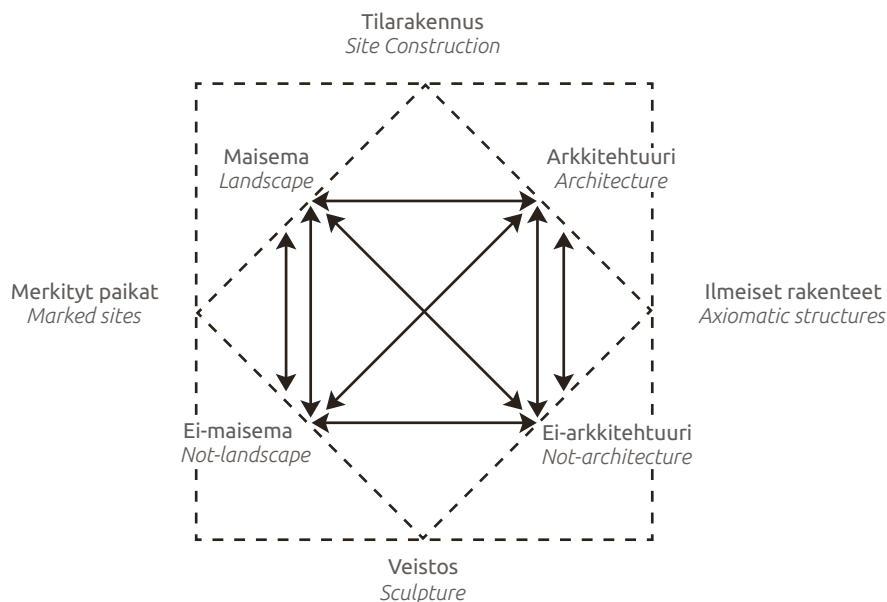
se sitoutunut alueellisiin, paikallisiin tai poliittisiin tarkoitukseen. Modernit veistokset tosin täyttivät kaupunkien aukioita ja arvokkaiden rakennusten edustoja kuten perinteiset esittävät veistokset aiemmin. Ympäristötaiteessa ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta teosten ulos sijoittamisesta.

Taidemaailmassa heräsi huomio kuvanveistotaiteen yhteiskunnallisiin sidoksiin ja teosten sijoituspaikkojen merkityksiin 1980-luvulla osana postmodernismia (Lippard, 1997; Lacy, 1995a; Gablik 1991, 1995; Jokela 1996). Taidehistorioitsija Rosalind Krauss (1989) kutsuu tätä kuvanveiston murrosta kuvanveiston laajentuneeksi kentäksi (Krauss, 1989). Hän on hahmottanut kuvanveiston laajentuneen kentän suhteita kaaviossa, jonka hän julkaisi jo vuonna 1979. Teosten sijoituspaikkoina ovat joko maisema luonnonympäristössä tai tila osana kaupunkiarkkitehtuuria. Krauss tyypittelee teoksia jakaen ne arkkitehtuurisiin tilainterventioihin, merkittyihin paikkoihin ja tilarakennelmiin. Kaupunkitilaan suuntautuviissa interventioissa korostuu arkkitehtoninen tilakokemus, kun taas maisemassa olevia pysyviä tai väliaikaisia maa- ja ympäristötaideteoksia luonnehtii paikkojen merkitseminen. Lapissakin on useita teoksia, joilla on vahva suhde sijoituspaikkoihinsa ja jotka toimivat joko paikan merkitsijöinä tai arkkitehtuurisina interventioina Kraussin esittämän kuvanveiston laajentuneen kentän mukaisesti. Näitä teoksia voidaan kutsua ympäristötaiteeksi (kuviot 1).

Ympäristötaide itsenäisenä kuvataiteen muotona syntyi 1960- ja 1970-luvulla, jolloin maa- ja performansitaiteilijat ryhtyivät tekemään taideteoksia gallerioiden ja taidemuuseoiden ulkopuolella. Aluksi he tekivät modernismin mukaisia minimalistisia muotoja ja symboleja sekä suuressa mittakaavassa maansiirtokonein että katovana pienimuotoisena taiteena lehdistä, oksista ja muista luonnonmateriaaleista. Ympäristöestetiikan tutkija Malcom Andrews on kuvailemana tällaiset ympäristötaideteokset eivät ole objekteja vaan pikemminkin koskemattoman ja taiteilijan koskettaman ympäristön suhteita (Andrews, 1999, s. 204). Ympäristötaiteessa merkitys syntyy suhteessa teosta ympäröivään tilaan ja luontoon. Teos ei ole vain ulos sijoitettu taideobjekti vaan se saa merkityksensä ympäristönsä kautta – ja vieläkin enemmän, se luo itse ympäristön luonteen.

Ympäristö on hyvin laaja käsite ja siksi monet taiteilijat ja tutkijat käyttävät apunaan paikan käsitettä. Ympäristötaiteilija ja professori Timo Jokela (1997) on analysoinut ympäristöön sijoitetun taiteen suhdetta tarkastellen, onko teos luonteeltaan paikkaa hallitseva, siihen sopeutuva vai sen määrittelemä. Jokelan mukaan

Kuvio 1. Roslind Kraussin (1989) niin sanottu kuvanveiston laajentunut kenttä suomenkielisillä käsitteillä ja lappilaisilla esimerkkiteoksilla.

Kuvanveiston laajentuneen kentän kuvioissa arkkitehtoninen kaupunkitila on oikealla ja luonnon ympäristön maisema vasemmalla. Kuvioin yläosa kuvaa teoksia rakennetun ja luonnonympäristön välitilassa. Kaija Kiurun Maan kansi (2003) on tällainen maisemointiteos Pallastunturilla. Kuva: Kaija Kiuru.

Käsite Axiomatic structures, eli ilmeiset rakenteet, viittaa perusmuotoihin teosten aiheena. 1960- ja 70-luvuilla monet ympäristötaideteokset ja maataideteokset olivat muodoiltaan palloja, neliöitä, viivoja ja niin edelleen. Kain Tapperin teos Vuorten synty (1988) on luonteeltaan Kraussin tarkoittama arkkitehtuurinen tilainterventio. Se koostuu kivilohkareista. Teos ikään kuin nousee maasta Kansalais-torilla Rovaniemellä. Kuva: Arto Liiti.

Hannele Kyylänpään veistos Äiti-Lappi (1989) Rovaniemellä on ilmaisutavaltaan veistotaidetta. Kuva: Arto Liiti.

Timo Jokelan teos Litus repromissiosis – luvattu ranta (2000) Pykeijassa Norjassa on tehty vuoroveden paljastamalle hietikolle. Muotojen lähtökohtana ovat läheisen kirkkotuvan ovesta löytyneet puumerkit. Muutaman tunnin kuluttua vesi nousee ja huuhtoo suuret piirroksiset pois. Kraussin kuvailemat teokset merkityt paikat -kategoriassa ovat tällaisia pysyviä tai katoavia maataideteoksia, jotka sanan mukaisesti merkitsevät paikan. Kuva Timo Jokela.

ympäristötaide-käsitteellä tarkoitetaan sellaisia ulkotiloissa sijaitsevia teoksia, jotka ovat muotokieleltään paikkaan sopeutuvia tai paikan määrittelemiä. Rajatuimmassa ympäristötaiteen määrittelyssä käsitteellä tarkoitetaan vain teoksia, joissa sekä muoto, materiaali ja tekotapa perustuvat paikan fyysisiin ulottuvuuksiin ja yhteisön paikalle antamiin sisällöllisiin merkityksiin. Tällöin ympäristötaide tarkoittaa teoksia, jotka on tehty kokonaan tai suurelta osin paikalle ominaisista materiaaleista, kuten maa-aineksista, kivistä, kasveista, puusta, lumesta ja niin edelleen. (Jokela, 1997.) Kuvanveiston laajentuneessa kentässä (kuvio 1) tällaista ympäristötaidetta määritellään merkityiksi paikoiksi ja tilarakennelmiksi. Raja ympäristötaiteen ja ulkotiloissa sijaitsevan muun julkisen taiteen välillä on kuitenkin liukuva.

Yhteisötaide- ja installaatiotaide vaikuttavat ympäristötaiteeseen

1980-luvulla julkiseen taiteeseen nousi uusi lähestymistapa, josta on englanniksi käytetty nimitystä new genre public art, eli uusi julkinen taide. Siinä taiteilijat käsittelevät teoksissaan yhteiskunnallisia haasteita jossakin yhteisössä ja paikassa osallistaen paikallisia toimijoita mukaan taiteen tekemisen prosesseihin (Lacy, 1995a, 2008). Tällainen taide on aina tilanne- ja paikkasidonnaista ja sitä määritellään myös yhteisötaiteeksi. Vuorovaikutus ja kommunikointi ovat keskeinen osa yhteisötaidetta. Niitä tavoitellessa perinteisiä taidemuotoja yhdistetään monenlaiseen vuorovaikutteiseen toimintaan. Yhteisötaide on usein toiminnallista ja performatiivista. Yhteisöt, ryhmät tai organisaatiot osallistuvat itse taiteen tekemiseen ja taiteilija toimii innostajana, ohjaajana ja koordinoijana. Taiteilijan vastuulla on toiminnan taiteellinen ulottuvuus osana prosessia.

Yhteisötaiteen ohella yksi ympäristötaiteeseen merkittävästi vaikuttanut ilmiö on installaatiotaiteen yleistyminen. Veistämisen sijaan teoksia toteutetaan kokoamalla yhteen erilaisia elementtejä, kappaleita ja materiaaleja. Kun perinteisessä veistotaiteessa teoksen muoto oli olennaisin ilmaisukeino, installaatiotaide korostaa tilallisuutta ja usein myös moniaistisuutta. Installaatiotaide koetaan ajallisesti, kehollisesti ja tilallisesti. On tyypillistä, että katsoja voi mennä installaation sisään tai että installaatio täyttää koko tilan siten, että katsoja on teoksen keskellä.

Cartiere Cameron (2008, s. 13) kuvaa julkisen taiteen nykykäytäntöjä kuviolla, jota hän nimittää kauemmaksi laajentuneeksi kentäksi (Further-expanded Field). Cameron

jäsentää julkista taidetta suhteessa tila- ja paikkasidonnaisuuteen, veistotaiteen uusiin piirteisiin ja teoksen suhteeseen ympäristönsä kanssa. Kuvio perustuu Kraussin laajentuneen kentän määrittelyyn, ja siitä on lainattu merkityn paikan ja tilarakennuksen käsitteet. Kuviossa on huomion arvoista, että tila- ja paikkasidonnainen teos erotetaan toisistaan. Tilasidonnaisuus viittaa teoksen muotokielen suhteeseen sijoituspaikkaansa, paikkasidonnaisuus tarkoittaa teoksen sisällöllistä ja yhteisöllistä suhdetta paikkaan. Tämän lisäksi Cameron erottaa toisistaan installaation ja komponenttiveistoksen. Komponenttiveistoksen käsite on Cameronin oma määritelmä. Se tarkoittaa teoksia, jotka koostuvat elementeistä. Lapissa on useita teoksia, jotka ovat joko tila- tai paikkasidonnaisia ja joiden ilmaisutapana on installaatio tai komponenttiveistos. Näitä olemme sijoittaneet Cameronin kenttään (kuvio 2).

Nykytaide sitoutuu aikaan ja paikkaan modernismin universaalisuuden sijasta. Nykytaiteen dialogisten, kontekstuaalisten ja situationaalisten taidetoimintojen olenainen edellytys on, että toiminta kohdistuu tekijöiden ja kokijoiden \square osallistuvan yleisön, kanssatoimijoiden ja työn tilaajien \square omaan ympäristöön ja realisoituu sen puitteissa tapahtuvana toimintana. Tämä tarkoittaa perinteisen taiteen ja modernistisen ajattelun mukaisen ei-taiteen (populaarikulttuuri, kansantaide, viihde, kulttuurimatkailu ja paikalliset tavat) käytäntöjen limittymistä toisiinsa. Kuten tutkija Maija Anttila (2008) määrittelee, ympäristötaide voidaan mieltää korke- ja populaaritaiteen väliseksi.

Pohjoisen julkinen taide

Kantaaottavia teemoja, joita kansainvälisessä yhteisötaiteessa on käsitelty, ovat muun muassa rasismi, seksismi, aids, kodittomuus, asunnottomuus ja eri sukupuolien ja vähemmistöryhmien kysymykset (ks. esim. Kwon, 2004; Lacy 1995b). Lapin yliopistossa on kehitetty Lapin sosiokulttuuriseen ympäristöön liittyvää taidetta yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen kehittämis- ja koulutushankkeissa. Ne liittyvät muun muassa nuorten, ikäihmisten, kyläyhteisöiden, koulujen ja maahanmuuttajien kanssa tehtävään taidetoimintaan, jonka tavoitteet vaihtelevat vuorovaikutuksen lisäämisestä voimaantumiseen, kotoutumiseen ja kylien elinvoimaisuuden tukemiseen. Yhteisötaiteellisella toiminnalla on ollut merkittävä rooli myös saamelaisyhteisöiden parissa niin Suomessa, Norjassa, Ruotsissa kuin Venäjälläkin toteutetuissa kulttuuri-

Cameron on esitellyt kaaviossa installaatioina teoksia, jotka ovat mittakaavaltaan niin isoja, että ne muodostavat katsojalle tilakokemuksen. Teija ja Pekka Isorättyä ovat tehneet tämänkaltaisen suunnitelman lohiaiheisesta veistoksesta Tornionjoen rannalle, Nordbergin möljlälle. Isorättyäiden teos olisi 30 metriä pitkä ja 7 metriä korkea. Mittakaavansa myötä se on pikemminkin installaatio kuin veistos: se muodostaa tilan. Havainnekuvan on tehnyt Jari Mäntylä.

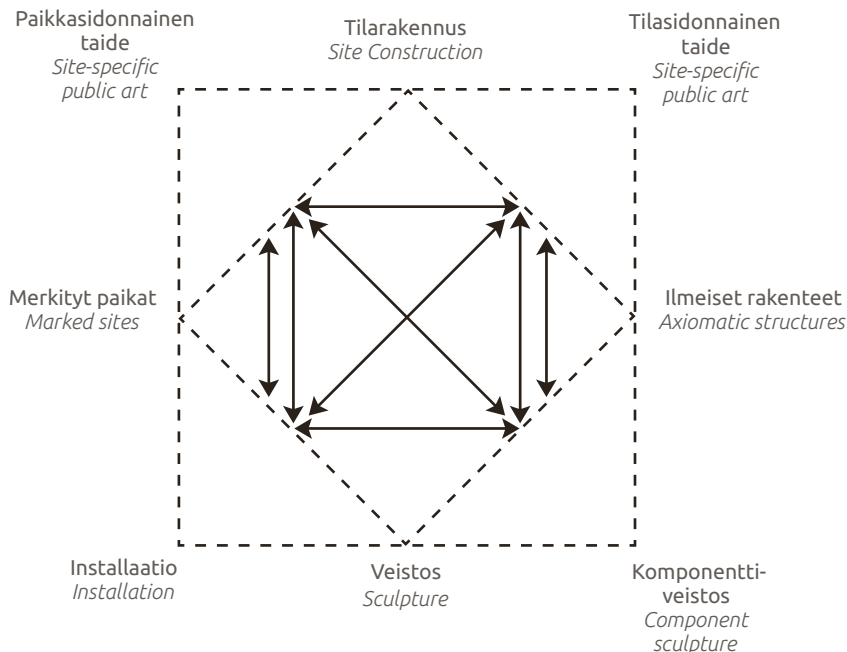
Yhteisötaiteena tehty talvitaideteos Utsjoen Tulikettu-projektista havainnollistaa hyvin, mitä teoksen paikkasidonnaisuus tarkoittaa: teoksen sisällöllistä, fyysistä ja toiminnallista paikkasidonnaisuutta, joka rakentuu yhteisöllisessä prosessissa. Tulikettu-projektin vastaavana yhteisötaiteilijana on toiminut Mirja Hiltunen vuosina 2004–2006. Kuva: Mirja Hiltunen.

Elina Söderström teos *Kihlat* (2014) on julkinen taideteos Tornion ja Haaparannan rajalla. Teos kuvaa kaupunkien suhdetta, mutta on kuitenkin luonteeltaan pikemmin tila- kuin paikkasidonnainen. Kuva: Jari Hannuniemi

Kuvanveistäjä Colette Cossin teos *Kakslauttasessa* on Cameronin tarkoittama komponentti-veistos. Kuva: Pertti Turunen.

Kuvio 2. Cartiere Cameronin (2008, s. 13) niin sanottu kauemmaksi laajennettu kenttä suomenkielisillä käsitteillä ja lappilaisilla esimerkkiteoksilla.

identiteettiä ja psykososiaalista hyvinvointia tukemaan pyrkivissä taideprojekteissa, joissa yhteisötaiteen ja ympäristötaiteen työskentelytapoja usein yhdistellään (Jokela, 2008, 2013). Ympäristötaide paikkasidonnaista ja yhteisöllisenä taiteena tarjoaa käytökelpoisen välineen kulttuuri-identiteetin määrittelyyn ja ilmaisuun.

Matkailukeskuksiin rakennetut julkiset taideteokset, jotka luovat paikkakunnalle imagoa ja edistävät markkinointia, ovat paikkasidonnaista taidetta. Samoin paikallisyhteisöjen kulttuuriperintöön ja traditioon liittyvät teokset, jotka toimivat yhteisinä paikallisina symboleina, ovat paikkasidonnaista taidetta (Jokela, 2013). Esteettisestä näkökulmasta taide voi toimia vuoropuhelussa arkkitehtuurin ja maiseman kanssa, kun tarinallinen tehtävä liittyy paikan historian, perinteen tai paikallisyhteisön arvojen ja maailmankuvan kuvaamiseen paikallisille matkailijoille.

Paikkasidonnainen taide suunnitellaan aina tunnistetusta tarpeesta ja ehdoista käsin. Enemmän kuin tilan fyysisten ehtojen kanssa, paikkasidonnainen taide kommu-

Timo Jokela, Arto Aho-
nen, Priita Pohjanen ja
Taina Laakkonen ohjasivat
Jokkmokin saamelaisessa
peruskoulussa kulttuuri-
identiteettiä ilmaisevaa
ympäristötaidetta syksyllä
2007. Kuva: Timo Jokela

nikoi paikkaan liittyvien kokemusten ja muistojen kanssa (Jokela, 2013). Tämä edellyttää taiteilijalta kykyä paikkaan liittyvien fyysisten, fenomenologisten, narratiivisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien analysointiin. Tätä varten on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa kehitetty paikan ulottuvuuksia avaava kartoitusmenetelmä. Paikkakartoituksen pohjalta on toteutettu useita yhteisöllisesti painottuneita ympäristötai-deprojekteja, jotka mallintavat kuvataiteen paikkasidonnaisia työskentelytapoja Lapissa (ks. esim. Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen, 2009; Jokela, 2008). Pohjoisen luonnossa ja kylien ja matkailuympäristöjen rajatiloissa toteutettua taidetta voidaan hyvällä syyllä myös tarkastella Pohjoisen julkisena taiteena.

Soveltava ja integroitu taide matkailuympäristössä

Ympäristötaiteen ja julkisen taiteen keskusteluissa on 2000-luvulla otettu käyttöön kaksi uutta taiteen käyttötarkoitusta ja luonnetta avaavaa käsitettä. Ne ovat soveltava taide ja integroitu taide. Soveltavalla taiteella viitataan teoksiin, joiden lähtökohtana on jokin tunnistettu tarve. Taideteoksilla on tällöin tehtävä, joka määrittyy paikan käytön, kuten matkailun tarpeiden kautta. Integroidulla taiteella tarkoitetaan puolestaan prosesseja, joissa taiteilijan osaaminen liitetään osaksi rakennusprojektia ja ympäristön suunnittelutiimiä. Taideteos voi integroitua konkreettisesti ympäristöön tai rakennuksen arkkitehtuuriin, kuten julkisivuun tai sisätilaan. Sekä soveltava että integroitu taideteos on ympäristötaiteessa aina paikka- tai tilasidonnainen.

Ulkotilaan suunnitellulla taiteella on monia eri tehtäviä. Usein lähtökohtana on ympäristön esteettisen viihtyisyyden parantaminen, lähinnä rakennetussa ympäristössä. (Luontokohteethan eivät varsinaisesti kaipaa taidetta esteettisestä näkökulmasta, vaan yleensä luonnonympäristöä sellaisenaan pidetään esteettisenä.) Soveltavan taiteen tehtävä voi liittyä myös opastamiseen, valaisuun, akustiikkaan, näkösuojiin, meluvalleihin, vaurioituneen luonnon maisemointiin ja niin edelleen.

Siru Kantola, *Kivivene*, 2007. Teos sijaitsee Nuorgamissa Skaidijärven retkeilyreitien varrella. Teos oli osa laajempaa hanketta, jossa Ivalon, Nuorgamin ja Sodankylän ilmettä ja matkailua pyrittiin kehittämään ympäristötaiteella. Nuorgamissa ideana oli toteuttaa ympäristötaidetta vaellusreitien levähdyspaikoille ja maisemiin. Kuva: Siru Kantola.

***Soveltava taide
vastaa tarpeeseen – integroi-
dussa taiteessa taiteilijan osa-
minen tulee osaksi arkkitehtuuria
ja maisemasuunnittelua.***

Kakslauttasessa on runsaasti arkkitehtuuriin integroitunutta taidetta. *Menneen ja tulevaisuuden puu* (2017) on Essi Korvan torni-igluun toteutettu reliefi. Kuva: Pertti Turunen.

Toisena tehtävänä on erilaisten sisältöjen ja merkitysten esiin nostaminen ja välittäminen. Taideteokset voivat toimia esimerkiksi muistomerkkeinä, joissa konkretisoituu teoksen tehtävä tarinan välittäjänä.

Kun taiteen lähtökohtana on erilaisia tilaajan määrittelemiä tarkoituksia, lähenee ympäristötaide soveltavaa taidetta. Soveltava taide on taidetta, joka on vahvasti vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa. Se konkretisoituu muun muassa työpajoina, tila- ja paikkasidonnaisina produktioina, taidekasvatuksellisina interventioina ja näyttelyinä. Taiteilijoiden tiimityö muiden alojen asiantuntijoiden kanssa tuottaa produktioita tila-, kaupunki- ja maisemasuunniteluun sekä taideperustaisia tuotteita ja palveluja eri toimialoille, kuten sosiaalityöhön ja matkailualalle. Soveltavassa taiteessa irtaannutaan taideteos-, taiteilija- ja näyttelykeskeisestä taidekäsituksesta ja korostetaan taidetta arjen käytäntöjen prosessina pragmatistisen esteetiikan periaatteiden mukaisesti (ks. Shusterman, 2001).

Soveltava taide voi tarkoittaa fyysisten teosten lisäksi myös monitaiteista, tapahtumallista ja performatiivista toimintaa. Soveltavan taiteen käsitettä käytetäänkin kaikilla taiteen aloilla tanssista teatteri-ilmaisuun. Integroidun taiteen käsite liittyy sen sijaan nimenomaan julkiseen taiteeseen. Se tarkoittaa esimerkiksi taiteilijan integroitumista rakennusprojektien suunnittelutiimeihin. Taiteilija voi toimia konsulttina tai asiantuntijajäsenenä, jonka tehtävänä on tuoda suunnitteluun esimerkiksi materiaalien tuntemuksensa ja muotoihin, mittakaavaan ja tilallisuuteen liittyvä osaamisensa. Vastaavasti taiteilijan tehtävänä voi olla merkitysten ja sisältöjen luomiseen ja välittämiseen liittyvä työ. Kun taiteilija integroituu ympäristön tai rakennuksen suunnittelutiimiin, erillistä teosta ei välttämättä suunnitella lainkaan. (Jokela, 2013; Kovari, 2015.) Tässä integroidussa taiteessa ja soveltavassa taiteessa ei siis välttämättä tehdä varsinaisia teosobjekteja.

Soveltavan kuvataiteellisen toiminnan edellytyksenä on tiivis yhteistyö ihmisten, tulevien käyttäjien, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan eri sektorien kanssa, mikä vaatii taiteilijoilta aikaisempaa monialaisempaa lähestymistä ja ennakkoluulottomampaa asennoitumista muun muassa kaupallisuuteen. Tällöin soveltava kuvataiteilija lähestyy taidoiltaan ja keinoiltaan suunnittelijaa tai muotoilijaa. Taiteilijan päämääränä on taiteen tuominen osaksi ihmisten elämää ja arkea.

Taiteilijan osaaminen ja työnkuva ympäristötaiteessa

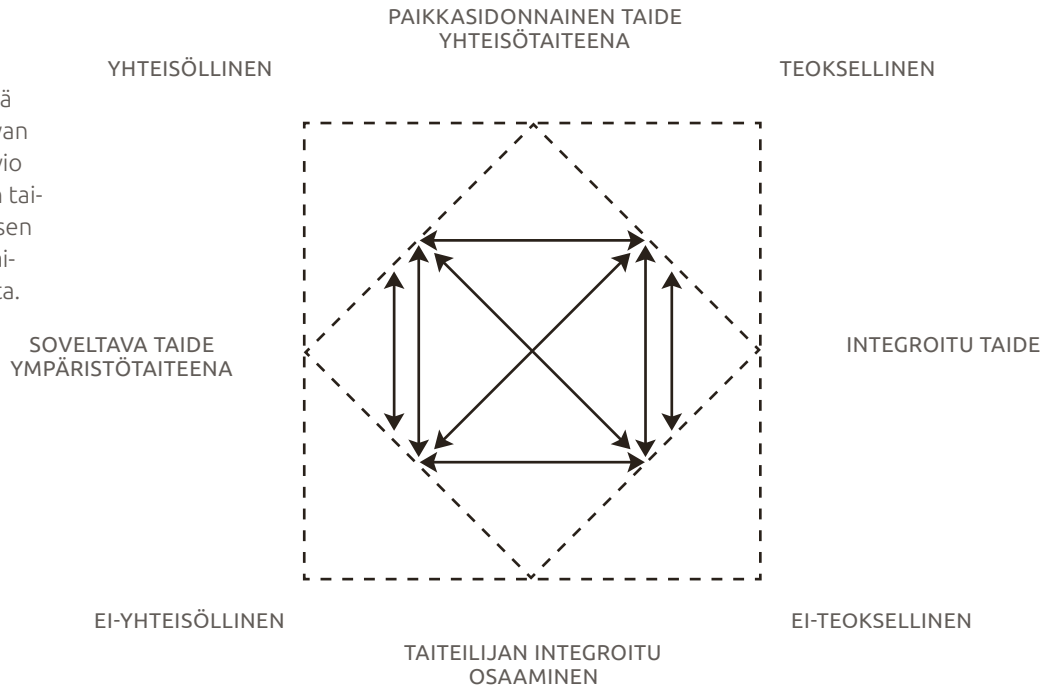
Ympäristötaiteen laadukas ja vastuullinen toteuttaminen edellyttää muutoksia taiteilijan osaamiseen (ks. Uimonen, 2010). Kun perinteinen taiteilijan taituruus on liittynyt teoksen toteuttamiseen, korostuu etenkin soveltavassa ja integroidussa taiteessa suunnittelutaidot ja konseptuaalinen ajattelu (kuvio 4). Paikkasidonnaisessa ympäristötaiteessa taiteilija toimii samanaikaisesti ympäristön tutkijana, suunnittelijana ja uudistajana, toisinaan myös yhteisötaiteilijana.

Taiteilija käsityöläisenä

Perinteiset taiteilijan taidot liittyvät käsityöläisyyteen. Taiteilija on muotojen, materiaalien ja työskentelymenetelmänsä asiantuntija: hän voi osata esimerkiksi veistää puuta tai kiveä. Käsityöläis-taiteilijalta voi ostaa teoksia tai hänet voi palkata tekemään tilausteoksen.

*Yhteistyö matkailu-
alan kanssa edellyttää taitei-
lijalta työnkuvan muutosta,
osaamista ja kaupallisuuden
hyväksymistä.*

Kuvio 3. Ympäristötai-
teen laajentunut kenttä
integroidun ja soveltavan
taiteen suunnassa. Kuvio
määrittelee soveltavan tai-
teen ja paikkasidonnaisen
taiteen yhteisösidonnai-
suutta ja teoksellisuutta.

Soveltavaa taidetta edustaa
kuviossa Maija Virtaalan
suunnittelema opaste *Kosketa*
Rovaniemellä. Se on teos, joka
voitti vuonna 2013 Rovaniemen
kaupungin ympäristötai-
dekilpailun. Kilpailussa haettiin
soveltavaa taideteosta, joka
toimisi opasteena kaupungin
kulttuurinähtävyyksiin. Teok-
sessa yhdistyy visuaalisuus ja
opastavuus.

Paikkasidonnaista ja yhteisöllistä teosta
kuvaa *Avaimia Näätämöön* teos, joka
on toteutettu Timo Jokelan ja Maria
Huhmarniemen ohjaamassa yhteisötai-
deprojekteissa. Englanniksi tällaisesta
yhteisöllisestä ja pedagogisesta
taiteellisesta työskentelystä käytetään
kuvaavaa käsitettä Arts-based place-
making. Kuva: Timo Jokela.

Integroitua taideteosta havain-
nollistaa Essi Korvan *Menneen
ja tulevaisuuden puu* (2017),
joka sijaitsee torni-iglun ulkosei-
nällä Kakslauttasessa Saariselä-
llä. Kuva: Iiro Kautto

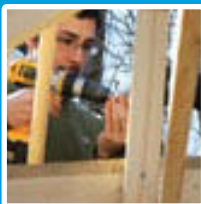
Sekä soveltava taide että integroitu
taide voi olla ei-teoksellista: erillistä tai-
deteosta ei välttämättä tuoteta lainkaan.
Kentän alaosa kuvaa ei-yhteisöllistä
ja ei-teoksellista taiteilijan integroitua
osaamista. Rovaniemen Koskikadun viih-
tyisyyttä on kohennettu hankkeen avulla.
Timo Jokela toimi tässä hankkeessa
taidealan asiantuntijana ja yhtenä osana
työtään suunnitteli kadulle kivilaattoja.
Ei-teoksellisuutta ilmentää se, ettei
laattoja yleensä esitellä tai tarkastella
taiteena. Kuva: Maria Huhmarniemi.

Taiteilija teoksen suunnittelijana

Taiteilija suunnittelee teoksen konseptin. Teoksen suunnittelu sisältää teoksen sisällön eli viestin, tarinan tai aiheen määrittelyä ja ilmaisua visuaalisin ja materiaalisin keinoin. Taiteilija osaa suunnitella teoksia ja tehdä suunnitellusta konseptista luonnokset, havainnekuvat, pienoismallin tai 3D-mallinnoksen. Muun muassa julkisen taiteen hankkeissa käytäntönä on, että teossuunnitelma tilataan taiteilijalta ja jos teos päätetään hankkia, sen toteutuskin tilataan taiteilijalta. Taiteilija voi hyödyntää teoksen toteuttamisessa alihankintaa, kuten erilaisia yrityksiä ja käsityöläisiä.

Ympäristötaiteilija yhteisötaiteilijana

Paikkasidonnaisen ja yhteisöllisen teoksen suunnittelu edellyttää taiteilijalta kykyä paikkaan liittyvien fyysisten, tarinallisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien kartoittamista ja analysointia sekä vuorovaikutusta yhteisön jäsenten kanssa. Yhteisötaiteessa taiteilija vastaa teoksen sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta mutta tekee ne yhteisön jäsenten kanssa. Työskentely voi sisältää innostamista, ohjausta ja toiminnan organisointia. Teoksen suunnittelu- ja toteuttamisprosessi sisältävät yhteisöllistä paikkasidonnaisen kulttuuri-identiteetin määrittelyä ja ilmaisua. Kun

Taiteilija käsityöläisenä

Perinteisten materiaalien, muotojen, työtapojen ja työvälineiden hallinta

Taiteilija teoksen suunnittelijana

Nykytaiteellisten teosten ideointi, konseptointi ja suunnittelu

Taiteilija yhteisötaiteilijana

Vuorovaikutus, merkitysten esiin nostaminen, innostaminen, ohjaus,

Taiteilija suunnittelutiimin jäsenenä (integroitu taide)

Taiteilijoiden tiedon välittäminen rakennus- ja ympäristön suunnittelu hankkeisiin

Taiteilija palveluotoilijana

Taiteelliseen työkentelyyn perustuvien palvelujen kehittäminen

Taiteilija taidekonsulttina

Taidehankkeiden koordinointi ja vastaavat asiantuntijatehtävät

projektissa toteutetaan julkinen teos esimerkiksi koulupihalle, palvelee se autenttisuutta kaipaavia matkailijoita.

Taiteilija suunnittelutiimin jäsenenä (integroitu taide)

Taiteilijalla on kuvalliseen ja symboliseen ilmaisuun sekä merkitysten rakentamiseen liittyvää osaamista, materiaalien tuntemusta ja ideointikykyä, jota voidaan hyödyntää matkailuympäristön ja -palvelujen suunnittelussa. Taiteilija toimii työryhmien jäsenenä tuoden taiteellisen suunnittelun osaamista tiimeihin. Integroitu taide tarkoittaa esimerkiksi teosta, joka liittyy saumattomasti rakennuksen arkkitehtuuriin. Valmiista matkailuympäristössä ei kuitenkaan välttämättä ole lainkaan erillistä teosta: taide voi integroitua osaksi kokonaisuutta ja taiteilijan näkemys voidaan hyödyntää esimerkiksi piha- ja sisustussuunnitelmassa.

Taiteilija palvelumuotoilijana

Palvelumuotoilulla tarkoitetaan muun muassa yritysten tarjoamien palvelujen kehittämistä entistä toimivimmiksi. Tässä yhteydessä palvelumuotoilulla viitataan kuitenkin taiteilijan osallistumiseen taideperustaisten palvelujen ideointiin, konseptointiin ja kehittämiseen. Taideperustainen palvelu voi tarkoittaa esimerkiksi ohjelmapalvelua, jossa matkailijat tutustuvat paikalliseen kulttuuriperinteeseen jollakin taiteen- tai käsityön menetelmällä. Matkailijat voivat kuvata revontulia, veistää jäätä, maalata maisemia tai rakentaa himmeleitä. Ohjelmapalvelu täytyy suunnitella kohderyhmille sopivaksi, riittävän helpoksi ja palkitsevaksi. Taiteilijan osaaminen taideperustaisten palvelujen muotoilussa liittyy muun muassa työtapojen ja materiaalien tuntemukseen sekä ideointikykyyn. Matkailubarometrit ennustavat lisääntyvää tarvetta ohjelmapalveluille, jotka perustuvat paikalliskulttuuriin sekä paikallisen ja matkailijan kohtaamiseen.

Taiteilija taidekonsulttina

Taidekonsultti on taiteen asiantuntija, joka koordinoi yhteen taide- ja rakennusprojektin tai taiteen käytön matkailukohteessa. Konsultointi sisältää koordinaattorin, asiantuntijan ja mahdollisesti myös kuraattorin tehtäviä sekä yhteistyötä matkailuyrittäjän kanssa. Tavoitteena on, että konsultin palkkaus edistää yhteistyötahojen hedelmällistä vuorovaikutusta ja hallittua yhteistyötä. Taidekonsulttia voi tarvita esimerkiksi yrityksen

Kuvio 4. Taiteilijan työnkuva ja siihen liittyvä erityisosaaminen ympäristötaiteen ja matkailuympäristön kontekstissa.

taideohjelman laatimiseen, taiteilijoiden valintaan, sopimus-, verotus-, tekijänoikeus- ja huoltoasioihin, tiedottamiseen ja niin edelleen. Taidekonsultti voi auttaa myös silloin, kun matkailuyrittäjä, taiteilijat, muut ympäristön suunnittelijat ja rakentajat puhuvat eri kieltä.

Ansiokeinojen moninaisuus on ollut jo vuosikymmenten ajan tyypillistä taiteilijan työlle. Perinteisesti taiteilijan uraan voi sisältyä muun muassa apurahakausia, tilaustöitä, teosmyyntiä ja työttömyyttä. Monet taiteilijat työskentelevät myös osa-aikaisina työntekijöinä vapaan taiteen tekemisen ohella esimerkiksi opetustehtävissä. Soveltavan taiteen alan tunnistaminen, koulutuksen lisääntyminen ja taideilmaisun muutos kohti integroituvaa taidetta ovat lisänneet taiteilijan työllistymisen mahdollisuuksia. Nykyään taiteilijat voivat toimia samanaikaisesti tai jaksottaisesti esimerkiksi käsityöläisinä ja taidekonsultteina.

Lähteet

- Andrews, M. (1999). *Landscape and Western Art. Oxford History of Art*. Oxford: University of Oxford.
- Anttila, M. (2008). Taidekehän tarina. Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssin valossa. *Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Cartiere, C. (2008). Coming from the Cold. Teoksessa C. Cameron & S. Willis (toim.), *The practise of public art* (s. 7–17). New York: Routledge.
- Gablik, S. (1991). *Reenchantment of art*. London: Thames and Hudson.
- Gablik, S. (1995). Connective aesthetics: art after individualism. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s. 74–87). Seattle: Bay Press.
- Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. & Jokela, T. (2001). Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 4*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (1997). Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa M. Käpylä & R. Walhström (toim.), *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25* (s. 149–166). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokela, T. (2008). Pohjoinen koulupiha yhteisöllisen taidekasvatuksen ja psykososiaalisen hyvinvoinnin näyttämönä. Teoksessa A. Ahonen, E. Alerby, O. Johansen, R. Rajala, I. Ryzhkova, E. Sohlman, Villanen (toim.), *Psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäminen opetustyössä* (s. 161–176). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts Teoksessa the North. Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland C 41* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V. (2006). *Taide, yhteisö & ympäristö / Art, Community & Environment*. Rovaniemi, Lapin yliopisto. Haettu 10.3.2018 osoitteesta: <http://ace.ulapland.fi/yty/english.html>
- Kovari, M. (2015). Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin kokemuksia katutilan suunnittelusta. Teoksessa M. Pulkkinen & H. Hannus (toim.), *Prosenttiperaatteen käsikirja taiteen tilaajalle* (s. 32–33). Helsinki: Suomen taiteilijaseura.
- Krauss, R. (1989). Kuvanveiston laajentunut kenttä. (Suom. M. Tarkka). Teoksessa J. Lintinen (toim.), *Modernin ulottuvuuksia: fragmentteja modernista ja postmodernista* (s. 194–206). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.
- Kwon, M. (2002). *One place after another: Site-specific art and locational identity*. London: The MIT Press.
- Lacy, S. (toim.) (1995a). *Mapping the Terrain. New Genre Public Art*. Seattle: Bay Press.
- Lacy, S. (1995b). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the Terrain. New Genre Public Art* (s. 171–185). Seattle: Bay Press.
- Lacy, S. (2008). Time in place: New genre public art a decade later. Teoksessa C. Cameron & S. Willis (toim.), *The practise of public art* (s. 18–32). New York: Routledge.
- Lippard, L. (1997). *The lure of the local: Sences of place in a multicentered society*. New York: New Press.
- Shusterman, R. (2001). *Taide, elämä ja estetiikka: pragmatistinen filosofia ja estetiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Uimonen, L. (2010). Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 106*. Helsinki: Aalto-yliopisto.